



## بررسی نگرش بیماران در مورد گیاهان درمانی در اصفهان زهره بختیاری<sup>۱\*</sup>

۱. کارشناس پژوهشی، دانشکده‌ی داروسازی و علوم دارویی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان ([donyaelina@gmail.com](mailto:donyaelina@gmail.com))

### شناسه مقاله

### چکیده

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۸۸/۶/۱۷

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۸۸/۱۰/۲۰

نوع مقاله: کوتاه - موردی

موضوع: طب سنتی

### کلید واژگان:

- ✓ گیاهان دارویی
- ✓ بیمار
- ✓ طب سنتی

**مقدمه و هدف:** با توجه به اثرات جانبی و تأثیر کم برخی داروهای شیمیایی بر بعضی بیماری‌ها، اغلب مردم به گیاه درمانی و طب مکمل روی آورده‌اند. در این مقاله نگرش بیماران در خصوص درمان با گیاهان دارویی با داروهای شیمیایی مقایسه شد و برآوردی از تعداد بیماران که مصرف گیاهان دارویی را به داروهای شیمیایی ترجیح می‌دهند، انجام شد.

**روش تحقیق:** مطالعه از نوع توصیفی- تحلیلی به روش جمع‌آوری اطلاعات پرسش‌نامه‌ای بود. پرسش‌ها شامل خصوصیات و نوع بیماری بیماران بود. معیار، مطالعه بیماران استان اصفهان بود که برای درمان به مطب‌ها و مراکز درمانی مراجعه می‌کردند. با استفاده از فرمول تعیین حجم نمونه، تعداد ۲۴۷ نمونه مورد نیاز برآورد گردید.

**نتایج و بحث:** براساس تجزیه داده‌ها، ۳۷٪ بیماران تأثیر داروهای گیاهی را بهتر از داروهای شیمیایی دانستند، در حدود ۲۱٪ از بیماران داروهای شیمیایی را بهتر دانستند و بقیه یعنی ۴۲٪ در این خصوص نظری نداشتند. ۶۷٪ از بیماران ساکن شهرستان‌ها و روستاها و ۳۳٪ از ساکنین شهر اصفهان به گیاه درمانی اعتقاد داشتند. به علاوه نسبت زنان به مردان ۶۹٪ به ۳۱٪ بود، البته بیشتر مردان اظهار داشتند که به ندرت به پزشک مراجعه کرده و بیشتر خود درمانی می‌کنند. از نظر تحصیلات با توجه به کم بودن بیماران باسواد از بین نمونه‌ها تفاوت معنی‌دار قابل‌قیاسی در این خصوص به دست نیامد.

**توصیه کاربردی:** چون داروهای شیمیایی در درمان بعضی بیماری‌ها موفق نبوده و از طرفی خیلی از مردم به درمان با گیاهان علاقه دارند، می‌توان با بررسی و رفع موانع موجود و ادغام درمان با داروهای گیاهی و شیمیایی، بیماران را معالجه نمود.

طب سنتی مورد استفاده پزشکان قرار می‌گیرد (امید بیگی، ۱۳۷۹). رشد مصرف گیاهان دارویی در چند سال گذشته به طور غیر قابل‌تصور افزایش یافته است و تقریباً حدود نیمی از مردم آمریکا از گیاهان دارویی برای پیش‌گیری و درمان بیماری‌ها استفاده می‌کنند (Hamilton et al., 2008). در واقع آمار استفاده از داروهای گیاهی در سال‌های اخیر قابل توجه است. به عنوان یک قانون کلی، این داروها دارای اثرات سوء جانبی کمتری نسبت به سایر داروها می‌باشند، البته در این راستا موارد استثنائی هم وجود دارد (Huang & Chen, 2008).

به دلیل اثرات جانبی و مخرب بعضی از داروهای شیمیایی، بسیاری از بیماران برای درمان به گیاه درمانی روی آورده‌اند، از طرفی طب جدید علی‌رغم توانمندی‌ها و ارزش‌های خود، در درمان برخی بیماری‌ها به ویژه بیماری‌های مزمن با مشکلاتی مواجه است (Feng et al., 2005). طب گیاهی در تسهیل درمان بیماری‌های مزمن و مشکلات مرتبط با آن حرف‌های زیادی برای گفتن دارد (Wang et al., 2008). با انتخاب صحیح گیاهان برای

طب سنتی و مکمل به خصوص، گیاه درمانی یکی از سرمایه‌های ارزشمند پزشکی در ایران است و ایران جزء سه کشوری است که فلسفه و میراث ارزشمندی از این نظر دارد (Edzard, 2002). گیاهان در طول تاریخ همواره در کنار پزشکی به کار می‌رفته است. حتی امروزه نیز، حدود ۲۵٪ از تمام داروهای تجویز شده توسط پزشکان در طب رایج، از درختان، بوته‌ها یا علف‌ها به صورت‌های مختلف به‌دست می‌آیند. برخی از آن‌ها بطور مستقیم از عصاره‌های گیاهی و برخی دیگر به صورت مصنوعی برای ایجاد تأثیراتی مشابه با داروهای گیاهی، حاصل می‌شوند (Meryilly, 1999).

سازمان بهداشت جهانی (WHO) تخمین می‌زند که در حال حاضر ۸۰ درصد جمعیت جهان یعنی حدود ۴ میلیارد نفر حداقل یک‌بار از طب گیاهی در درمان بیماری‌ها استفاده می‌کنند. هم‌چنین این سازمان خاطر نشان می‌سازد که از حدود ۱۱۹ داروی گیاهی حدود ۷۴ مورد آن دقیقاً همانند کاربرد آن‌ها در

## ۲. روش تحقیق

مطالعه از نوع توصیفی- تحلیلی به روش جمع‌آوری اطلاعات پرسش‌نامه‌ای بود. معیار، مطالعه بیماران استان اصفهان بود که برای درمان به مطب‌ها و مراکز درمانی شهر اصفهان مراجعه می‌کردند. ابزار جمع‌آوری اطلاعات، پرسش‌نامه‌هایی شامل خصوصیات دموگرافیک، نوع بیماری و نیز روش‌های درمانی به‌کار رفته توسط بیماران بود که با کمک کارشناسان پرسش‌نامه توزیع و تکمیل شد. سپس اطلاعات جمع‌آوری شده تجزیه و در قالب نمودار و جدول استخراج گردید.

نمونه‌گیری این پژوهش در تابستان ۱۳۸۷ انجام گرفت و با استفاده از فرمول حجم نمونه و احتساب افراد خارج شده از این نمونه‌ها، تعداد ۲۴۷ نفر در انتهای پژوهش مورد بررسی قرار گرفتند. در این مطالعه سعی شد که نمونه‌گیری بصورت تصادفی و پرسش‌نامه‌ها توسط بیماران مختلف از شهرستان‌های متفاوت با بیماری‌های متفاوت و دامنه سنی متنوع تکمیل گردد. اکثر نمونه‌ها از بیماران بخش‌های مختلف بیمارستان الزهرا اصفهان و بیماران مراجعه‌کننده به مطب‌ها گرفته شد. در این طرح روش نمونه‌گیری به صورت تصادفی بود و جهت تعیین حجم نمونه از فرمول زیر استفاده شد.

$$n = \frac{z^2 \times p \times (1 - p)}{d^2}$$

میزان دقت قابل قبول = d شیوع تخمینی صفت = p تعداد نمونه کافی = n

$$= \%5 \quad z = 1.96 \quad d = \%5 \quad p \sim \%20$$

$$n = \frac{(1.96)^2 \times 0.20 \times (1 - 0.20)}{(0.05)^2}$$

با مراجعه به مطب‌ها و مراکز درمانی و توجیه بیماران، پرسش‌نامه‌ها به آنها تحویل داده می‌شد یا در صورتی که سواد نداشتند و یا به دلیل بیماری قدرت نوشتن نداشتند سوالات از آن‌ها پرسیده و در پرسش‌نامه درج می‌گردید. در نهایت پرسش‌نامه‌ها تکمیل و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. با توجه به اطلاعات به‌دست آمده از پرسش‌نامه‌ها، یک برنامه رایانه‌ای طبق پرسشنامه برای ورود اطلاعات نوشته شد و داده‌ها با استفاده از نرم افزار SPSS(ver11) تجزیه و تحلیل گردید. در این تحقیق برای به‌دست آوردن ارتباط اعداد از آزمون کای اسکور ( $X^2$ ) با سطح احتمال ۵٪ استفاده شد.

بیمار، یک دوره مفید معالجه بیماری می‌تواند با کمترین خطرات و آثار جانبی نسبت به معالجه با داروهای شیمیایی صورت گیرد، که البته تأثیرات سوء خطرناکی در جهت مخالف درمان نیز می‌تواند رخ دهد و این در صورتی است که گیاهی با کیفیت پایین یا به‌صورت اشتباه تجویز گردد (Wang et al., 2006).

به هر حال ما می‌خواهیم بدانیم بیماران با توجه به نوع بیماری خود تا چه حد از داروهای گیاهی استفاده می‌کنند و در واقع رضایت آن‌ها از این نوع داروها چه مقدار است. دانستن میزان رضایت بیماران از این نوع روش درمانی و مشکلات موجود برای استفاده از داروهای گیاهی می‌تواند کمک زیادی به تحقیقات در زمینه تولید و توزیع داروهای گیاهی و استفاده از آن‌ها برای انواع بیماری‌ها نماید.

با بررسی متون گزارش‌های پژوهش‌های انجام شده در این خصوص آگاهی، اعتقاد و عملکرد نسبت به داروهای گیاهی در شهر اصفهان، اعتقاد مردم نسبت به داروهای گیاهی در حد مطلوبی است، ولی در عین حال آگاهی و عملکردشان نسبت به استفاده از آن‌ها در سطح پایینی می‌باشد (گل شادی و هم‌کاران، ۱۳۸۱).

در مطالعه‌ای که جهت بررسی نگرش زنان مراجعه‌کننده به مراکز بهداشتی و درمانی شهرکرد در خصوص داروهای گیاهی در سال ۱۳۸۴ انجام گردید، مشخص شد که ۸۹/۴ درصد افراد نگرش مثبت نسبت به استفاده از داروهای گیاهی و گیاه درمانی دارند (سرشتی و هم‌کاران، ۱۳۸۵).

در مطالعه‌ای که در سال ۱۹۹۴ در مرکز سرطان کالیفرنیا انجام گردید، مشخص شد که در حدود ۱۶ درصد افراد سرطانی از طب مکمل و سنتی استفاده می‌کنند و از بین روش‌های مختلف طب سنتی، ۶۳٪ آن‌ها به درمان گیاهی تمایل دارند (Coss et al., 1998).

در مطالعه دیگری که در بیمارستان‌های ایالتی نیوزلند در سال ۲۰۰۸ بر روی بیماران بستری انجام گردید، گزارش شد که ۸۶٪ از بیماران تمایل به استفاده از روش‌های مختلف طب مکمل و جایگزین به‌ویژه گیاهان دارویی دارند ولی با توجه به نداشتن اطلاعات کافی و عدم آگاهی و تجویز پزشکان این نوع درمان‌ها را دنبال نمی‌کنند (Evans et al., 2008).

هدف ما در این مقاله بررسی رضایتمندی بیماران از درمان سنتی با گیاهان دارویی در مقایسه با روش‌های درمانی جدید در استان اصفهان و مطالعه‌ی عوامل موثر بر تصمیم‌گیری بیماران در انتخاب نوع روش درمان بود.

### ۳. نتایج و بحث

روش‌های سنتی، در صورت رفع موانع موجود و افزایش آگاهی کادر درمانی در این خصوص و نیز اطلاع رسانی بیشتر به مصرف کنندگان با استفاده از این اطلاعات می‌توان در درمان بعضی بیماری‌ها طب سنتی را به کارگرفت و این دو روش درمانی (طب جدید و طب مکمل) را با هم ادغام نمود.

### ۴. سپاس‌گزاری

در پایان نگارنده لازم می‌داند از زحمات آقای دکتر میرعلیمحمد سبزیقبائی عضو هیئت علمی دانشکده داروسازی و علوم دارویی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان و سرکار خانم دکتر شیرین السادات بدری دانشجوی دوره دستیاری داروسازی بالینی دانشگاه تهران تشکر و قدردانی نماید. ضمن این‌که این تحقیق به وسیله دانشکده داروسازی و علوم دارویی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان حمایت گردید.

### ۵. منابع

امیدبگی، رضا. ۱۳۷۹. رهیافتهای تولید و فرآوری گیاهان دارویی. انتشارات طراحان نشر، صفحات: ۱۷۳-۱۶۱.  
 سرشتی، م.، آذری، پ.، رفیعیان، م.، خیری، س. ۱۳۸۵. بررسی نگرش زنان مراجعه کننده به مراکز بهداشتی و درمانی شهرکرد در خصوص داروهای گیاهی در سال ۱۳۸۴. خلاصه مقالات همایش منطقه ای گیاهان دارویی، ادویه ای و معطر ۱۷ اردیبهشت. ۱۳۸۵، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرکرد.  
 گل شادی، ا. د.، انصاری، ر.، عسگری، ص.، صراف زادگان، ن. و بشتام، م. ۱۳۸۱. آگاهی، اعتقاد و عملکرد نسبت به داروهای گیاهی در مردم شهر اصفهان. *مجله گیاهان دارویی*، ۱: ۱-۲۹.

Edzard, E. 2005. The efficacy of herbal medicine an overview. *Fundamental and Clinical Pharmacology*, 19: 405-409.

Merylly, A. 1999. Complementary therapies for health care providers. Lippincott Williams and Wilkins.

Hamilton, J. L., Roemheld-Hamm, B., Young, D. M., Jalba, M. & Diccico-Bloom, B. 2008. Complementary and alternative medicine in US family medicine practices: a pilot qualitative study. *Alternative Therapy Health Medical*, 14: 22-27.

Huang, S. T. and Chen, A. P. 2008. Traditional Chinese medicine and infertility. *Current Opinion Obstet Gynecol*, 20: 211-215.

Feng, C.G, Zhang, L. X. and Liu, X. 2005. Progress in research of aldose reductase

نتایج به دست آمده حاکی از آن است که اعتقادات، سن بیمار و شهری و روستایی بودن آن‌ها تاثیر زیادی بر نحوه تصمیم گیری آنان در مورد استفاده از گیاهان دارد، به طوری که در افراد مسن استفاده از داروهای گیاهی بیشتر از افراد جوان بود (۸۳٪ به ۱۷٪). در روستاها و شهرستان‌ها روش سنتی به ویژه گیاه درمانی بیشتر استفاده می‌شد و اعتقاد افراد به گیاهان دارویی با فرهنگ و محیط زندگی آن‌ها مرتبط بود. به علاوه طب مکمل بیشتر برای بیماری‌های مزمن و زمانی که مردم بعد از نتیجه نگرفتن از درمان‌های شیمیایی استفاده می‌گردید.

طبق تجزیه اطلاعات، ۶۷٪ از بیماران ساکن شهرستان‌ها و روستاها و ۳۳٪ بیماران ساکن شهر اصفهان به گیاه درمانی اعتقاد داشتند و از این روش استفاده می‌کردند. به علاوه نسبت زنان برای استفاده از داروهای گیاهی به مردان ۶۹٪ به ۳۱٪ بود. البته بیشتر مردان اظهار داشتند که کمتر به مطب پزشکان مراجعه می‌کنند و بیشتر با تغذیه مناسب مراقب سلامتی خود هستند.

در حدود ۳۷٪ از بیماران تأثیر داروهای گیاهی را بر بیماری بهتر از داروهای شیمیایی اظهار داشتند، ۲۱٪ داروهای شیمیایی را بهتر دانسته و بقیه در حدود ۴۲٪ در این خصوص نظری نداشتند. از نظر تحصیلات با توجه به کم بودن تعداد بیماران باسواد از بین نمونه‌ها، تفاوت معنی داری در خصوص استفاده از داروهای گیاهی به دست نیامد. ضمن این‌که شغل اکثر بیماران به دلیل بی‌سوادی کارگری و درمورد زنان خانه‌داری بود، لذا برای ارتباط شغل و استفاده از گیاه درمانی نیز تفاوت معنی داری به دست نیامد.

با توجه به نتایج حاصل از پرسش‌نامه‌ها بسیاری از بیماران دلایل استفاده از داروهای گیاهی را کم ضرر بودن این داروها، اعتقادات خانوادگی به این نوع روش درمانی و خسته شدن از بیماری خود و استفاده از داروهای شیمیایی، مزمن شدن بیماری خود و در عین حال کم اثر بودن داروهای شیمیایی در درمان بعضی بیماری‌ها عنوان کردند.

در بررسی مشکلات موجود برای استفاده از داروهای گیاهی بیشتر بیماران اظهار داشتند که داروهای گیاهی توسط پزشکان تجویز نمی‌گردد، استاندارد نیستند، بیماری را ریشه کن نمی‌کنند، مزه و طعم و بوی خوبی ندارند، نسبت به این داروها شناخت و آگاهی کافی وجود ندارد، اثر آن‌ها دیر هنگام است، این داروها شامل خدمات بیمه‌ای نیستند و هزینه بالایی برای خرید آن‌ها باید صرف شود.

با توجه به این‌که روش‌های درمانی جدید در درمان بعضی بیماری‌ها موفق نبوده و با توجه به علاقه برخی از مردم به درمان با

inhibitors in traditional medicinal herbs. *Zhongguo Zhong Yao Za Zhi*, 30: 1496-1500 (In Chinensis).

Wang, J., Wan, Y. G, Sun, W., Zhang, H. L, Chen, P. and Yao, J. 2008 Progress in Japanese herbal medicine in treatment of chronic kidney disease. *Zhongguo Zhong Yao Za Zhi*, 11: 1348-1352 (In Chinensis).

Wang, J., Guo, L. L. and Wang, Y. Y. 2006. Study on combination components and effectiveness of Chinese traditional herbal formulas. *Zhongguo Zhong Yao Za Zhi*. 31: 5-9 (In Chinensis).

Coss R. A., McGrath P, and Caggiano, V. 1998. Patient choices for adjunct therapies within a cancer center. *Alternative care*, 6: 176-181.

Evans, A., Duncan, B., McHugh, P., Shaw, J. and Wilson, C. 2008 Inpatients' use, understanding, and attitudes towards traditional, complementary and alternative therapies at a provincial New Zealand hospital. *New Zealand Medical Journal*, 121: 21-34.